

foto's Heiltoom opleidingen MBOCS

Amerikaanse vogelkers: bestrijden of beheren?

— Wineke Straatsma en Patrick Jansen

De Amerikaanse vogelkers (prunus serotina) staat weer in de aandacht, zie ook het Vakblad Natuur Bos Landschap november 2004. Dat is geen goed teken, want hij doet zijn bijnaam 'bospest' alle eer aan. Lange tijd is de soort redelijk onder controle geweest, maar hij lijkt aan een snelle comeback bezig. Dat blijkt ook wel uit de bosstatistieken van Meetnet Functievervulling. Prunus blijkt in maar liefst 43% van de bossen voor te komen. Dit zegt nog niets over de bedekkingsgraad, maar iedereen zal de voorbeelden kennen van 'vollopende' bossen. Sommige boseigenaren hebben de bestrijding dan ook maar weer opgepakt of geïntensiveerd. Maar de grote vraag is natuurlijk op welke wijze we de prunus het beste te lijf kunnen gaan. Met de grote bestrijdingscampagnes uit het verleden in het achterhoofd is het goed om eens terug te kijken naar de successen en mislukkingen daarvan.

Rond 1915 is de prunus vanuit Noordoost-Amerika naar Nederland gehaald met het oog op zijn uitstekende bodemverbeterende eigenschappen. De soort heeft snelverterende bladeren die de arme Nederlandse bosgronden snel vruchtbaar zou maken. Veel boseigenaren, Staatsbosbeheer en de Nederlandse Heidemaatschappij voorop, hebben de soort sinds de jaren twintig massaal aangeplant. Prunus werd met name gebruikt als mengboomsoort, maar ook wel voor de afscheiding van percelen, brandwering en voor de camouflage van militaire terreinen. De aanplant beleefde zijn hoogtepunt in de jaren dertig en veertig toen de plant ingezet werd bij de bebosning van de heidevelden. Langzaam maar zeker begon het agressieve karakter duidelijk te worden. Men kwam er achter

dat de soort de bosontwikkeling grondig kan verstoren. Dit heeft men niet kunnen voorzien, omdat de soort dit gedrag in zijn oorspronggebied niet vertoont. Daar wordt de prunus in toom gehouden door de bodemschimmel Pythium. Deze bodemschimmel ontbreekt in Nederland en daardoor kan de soort zich in de Nederlandse bossen succesvol ontwikkelen met zijn perfecte combinatie van pioniereigenschappen: grote zaadproductie, gemakkelijke zaadverspreiding, uitstekend uitstoelingsvermogen, hoge groeisnelheid, lage eisen aan bodem, geringe gevoeligheid voor vorst en droogte, de lange houdbaarheid van het zaad en de grote kiemkracht. De aanwezigheid van de prunus zou minder erg zijn als de boom er goede eigenschappen tegenover zou stellen, maar helaas is dat nauwe-

lijks het geval. De boom levert, in tegenstelling tot de soort in Amerika, geen waardevol hout en de bijdrage aan de natuurwaarde en biodiversiteit is laag.

Na de Tweede Wereldoorlog is men gestopt met de aanplant. Niet lang daarna is ook de bestrijding begonnen, omdat de prunus steeds meer gezien werd als een structureel teelttechnisch en ecologisch probleem. Vanaf de jaren vijftig waren er door de paniekreacties ware uitroeiingscampagnes, maar het hoogtepunt van de bestrijding lag waarschijnlijk in de jaren tachtig, aangejaagd door de beschikbare subsidies. Helaas leidde dit allemaal niet tot het gewenste resultaat en langzaam maar zeker begon men aan het idee te wennen dat de prunus er was om te blijven. De bestrijdingsstrategie was niet langer gericht op totale uitroeiing, maar meer op het beheersbaar houden van het probleem: van prunusbestrijding naar prunusbeheer. Dit heeft lange tijd gewerkt, want het is de afgelopen decennia nauwelijks een onderwerp van discussie geweest. Maar de afgelopen jaren is de soort dus weer in de aandacht gekomen. Er zijn bij de bestrijding talloze methoden ingezet, al dan niet met succes. Om niet iedereen het wiel opnieuw uit te laten vinden, geven we hieronder een korte terugblik op de toegepaste methoden.

Mechanische bestrijding

De meest voor de hand liggende methode is het verwijderen van de struiken door kappen of uittrekken. Kappen heeft als nadeel dat de boom niet dood gaat en dus weer opnieuw uitloopt. Deze methode is dus alleen geschikt om de soort enigszins onder controle te houden. De kapcyclus moet ongeveer vier jaar zijn, want dat is de leeftijd dat de prunus zaad begint te dragen. Ondanks een dergelijke behandeling zal de prunus op veel plekken na verloop van tijd toch in aantal toenemen en de neiging hebben om te gaan domineren. Bovendien bestaat het gevaar dat de struiken grote wortelstelsels met veel reservevoedsel op kunnen bouwen, wat het bestrijden nog moeilijker maakt.

Er wordt wel eens geopperd dat als het afzetten voldoende intensief gebeurt, de struiken 'uitgeput' raken en uiteindelijk afsterven. In de gemeente Arnhem wordt al vijftien jaar lang een perceel met een hoge bedekkingsgraad van prunus jaarlijks afgezet en nog steeds zijn de struiken vitaal. Bosgroep Zuid-Nederland is in samenwerking met Van Duuren Bosbeheer en Boomkwekerij bezig met een praktijkproef gebaseerd op uitputting. Hierbij worden de struiken niet vlak boven de grond maar op

borsthoogte afgezet. Het idee hierachter is dat de struik meer energie verbruikt om opnieuw uit te lopen en dat de zijscheuten minder krachtig zijn omdat ze veel talrijker uitlopen. Enkele maanden na het 'afzetten op hoogte' worden de nieuwe zijscheuten verwijderd. Het wortelstelsel heeft dan niet meer voldoende kracht om nogmaals uit te lopen.

Op basis van de eerste succesvolle resultaten is besloten om deze methode ook op grotere schaal uit te gaan voeren en de praktische toepasbaarheid te testen. Hierbij proberen de onderzoekers vast te stellen welke periodes van het jaar voor de uitvoering van de werkgangen het meest succesvol zijn en in welke uitgangssituaties deze methode het beste toegepast kan worden. Bovendien worden de kosten en de tijdsbesteding nauwlettend gevolgd. Ook hier zijn de eerste resultaten positief te noemen. Uittrekken met de hand is alleen mogelijk bij zaailingen en jonge struiken (max. twee jaar oud), omdat het wortelstelsel zich dan nog niet zo lang heeft kunnen ontwikkelen. Deze methode is uitstekend uit te voeren met vrijwilligers, maar vergt wel een regelmatige behandeling om effectief te kunnen zijn. Het is niet altijd eenvoudig om voldoende vrijwilligers voor dit werk te krijgen. Ook moet rekening gehouden worden met het feit dat deze methode niet altijd ergonomisch verantwoord is en dat de jonge boompjes kunnen afbreken waardoor het wortelstelsel intact blijft. Grotere struiken kunnen met een kraan of met het paard uitgetrokken worden. Deze methode werkt natuurlijk uitstekend, maar de arbeidsproductiviteit ligt bijzonder laag en de kosten zijn dus hoog. Bovendien heeft uittrekken nog een nadeel, namelijk dat hierdoor een goed zaadbed ontstaat voor verjonging van prunus. Kieming en vestiging van de prunus wordt sterk begunstigd door bodemwoeling en door versterking van de humuslaag. De soort kan na uittrekken dus sterk terugkomen, waardoor nazorg noodzakelijk is. Er zijn ook proeven uitgevoerd met dunnen en ringen, maar deze methoden bieden geen enkel soelaas voor het prunusprobleem.

Biologische bestrijding

Eind jaren negentig is volop geëxperimenteerd met het biologische bestrijdingsmiddel loodglansschimmel (handelsnaam Biochon). Dit is een inheemse pathogene schimmel, waardoor er geen sprake is van milieuvreemde stoffen. De resultaten wisselden sterk. Het middel bleek alleen redelijk te werken onder zeer specifieke omstandigheden, waardoor het in de praktijk moeilijk toepasbaar is. De

algemene conclusie was dan ook dat het middel niet bruikbaar is. Het middel is ook niet meer in de handel verkrijgbaar, mede als gevolg van dure en omslachtige registratieprocedures voor biologische middelen tegen schimmels. Het naar Nederland halen van de bodemschimmel *Pythium*, die de prunus in Amerika onder controle houdt, is geen optie vanwege de mogelijke ongewenste neveneffecten.

Chemische bestrijdingsmiddelen

In het verleden zijn onder andere 2,4,5-T ester, zoutzuur en ammoniumsulfaat gebruikt bij de bestrijding van prunus. Deze middelen zijn om gezondheidsredenen uit de handel genomen. Het chemische middel bij uitstek van de afgelopen jaren is glyfosaat (handelsnaam onder andere Roundup). De struiken worden afgezet met een bosmaaier of motorzaag en de glyfosaat wordt op de stobbe gesmeerd of gespoten. Dit middel werkt zeer effectief. De kosten zijn in vergelijking met andere bestrijdingsmethodes gunstig, alhoewel prunusbestrijding een dure aangelegenheid blijft. Er is echter grote weerstand bij de milieubeweging voor het gebruik van Roundup. Wetenschappelijke onderzoeksresultaten worden door de voor- en tegenstanders anders geïnterpreteerd, waardoor er geen touw meer aan vast te knopen valt. Roundup profileert zich als een 'milieuvriendelijk' middel en 'absoluut veilig voor mens, dier en milieu'. Dit gaat zelfs de Reclame Code Commissie te ver, want die heeft al meerdere malen de reclames voor Roundup teruggeroepen omdat ze misleidend zijn. Feit is dat Roundup zonder licentie te koop is en het wettelijk is toegestaan om het te gebruiken voor stobbenbehandeling. Ook FSC (Forest Stewardship Council) heeft het middel niet op de lijst staan van verboden chemische

middelen. Net als bij andere chemische middelen mag het alleen pleksgewijs en doelgericht gebruikt worden en de noodzaak moet aangetoond kunnen worden. De Subsidieregeling Natuurbeheer staat het gebruik van chemische onkruidbestrijding niet toe, met uitzondering van een stobbenbehandeling met glyfosaat van prunus, Amerikaanse eik of robinia. In sommige gevallen kan zelfs inrichtingssubsidie worden aangevraagd voor het bestrijden van prunus.

In de praktijk van het bosbeheer worden chemische middelen met grote terughoudendheid toegepast. De grote natuurbeschermingsorganisaties wijzen het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen dan ook zonder uitzondering af. Roundup mag bij deze organisaties alleen worden gebruikt als er geen haalbare alternatieven voorhanden zijn. Natuurmonumenten gebruikte eind jaren negentig bijvoorbeeld slechts 45-50 liter Roundup per jaar voor zo'n 700 hectare. In tabel 2 staan de kosten weergegeven voor het bestrijden van de prunus met Roundup. Daarin komen de grote verschillen in kosten voor verschillende bestrijdingsmethodes duidelijk naar voren.

Overige methoden

Begrazing wordt ook wel gezien als een mogelijke bestrijdingsmethode. Begrazing zal net als afzetten in de meeste gevallen leiden tot hernieuwd uitlopen van de prunus, waardoor het alleen ingezet kan worden als een middel om de soort onder controle te houden. Alleen bij een zeer hoge begrazingsdruk bestaat de kans dat de struiken afsterven, maar dit zal zeker ook bijkomende negatieve consequenties hebben. Staatsbosbeheer bestrijdt de prunus bijvoorbeeld op sommige plekken redelijk succesvol met geiten die grazen in rotatie.

Tabel 1 Vergelijking bestrijdingsmiddelen Prunus (Alterra rapport 843)

Verschijningsvorm	Bomen			Struiken			Zaailingen		
	vlak	groep	individu	vlak	groep	individu	vlak	groep	individu
Maatregel									
Uittrekken	(+)	+	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	+
Schaduwboomsoorten	+	-	+	(+)	-	+	+	-	
Ringen	-	+	+	-	+	+	-	-	-
Glyfosaat	+	+	+	+	+	+	+	+	+

+ = effectieve maatregel bij deze verschijningsvorm

(+) = effectieve maatregel, maar hoge kosten (minimaal 2x de goedkoopste)

- = af te raden, resp. ongeschikt (niet effectief, zeer duur of esthetisch niet verantwoord)

groep = 5 - 25 % bedekking

vlak = 75 - 100 % bedekking

Er wordt wel geopperd om de prunus te bestrijden door schaduwsoorten te planten, zoals beuk, douglas en haagbeuk. Deze methode zal ongetwijfeld werken, maar heeft wel hoge plantkosten als consequentie en de beheerder zit voor lange tijd vast aan de gekozen schaduwboomsoort. Dit zal voor de meeste beheerders veel te ver gaan. Alterra heeft in 2003 een vergelijkend onderzoek uitgevoerd naar de verschillende bestrijdingsmethoden. De resultaten daarvan worden samengevat in tabel 1.

Conclusie

Prunus uitroeien is een illusie. Beter is het om de soort tot een acceptabel niveau terug te brengen en daar te houden. Dit kan door regelmatig in te grijpen. Een combinatie van methoden lijkt het meest geschikt. Door afzetten (voor de zaadkracht) en uittrekken kan de soort enigszins onder controle gehouden worden. Handmatig uittrekken dient ongeveer om de twee jaar te gebeuren en machinaal verwijderen kan circa twee jaar langer worden uitgesteld.

Er komt echter op veel plekken een moment waarop de prunus de bosontwikkeling sterk gaat beïnvloeden, bijvoorbeeld doordat natuurlijke verjonging of de inheemse flora en fauna geen kans meer krijgen om zich te handhaven. Dan is het moment gekomen om de soort hard aan te pakken met een stobbenbehandeling met glyfosaat. Afhankelijk van de locatie zal dit eens per 10-20 jaar gedaan moeten worden. Uiteraard kan men glyfosaat ook elke keer dat de struiken afgezet worden gebruiken. Grote frustratie van beheerders die de prunus actief bestrijden zijn de buren die niets doen. Hierdoor blijven er zaadbronnen aanwezig en heeft men het idee met de kraan open te dweilen. Als de prunus over grotere oppervlakten bestreden wordt, zal de verspreiding van de soort minder snel verlopen, met minder beheer en kosten tot gevolg. Een mogelijke oplossing hiervoor is de gezamenlijke bestrijding over een groot gebied van bijvoorbeeld enkele duizenden hectare. Het zou een interessante proef zijn om te proberen in een bepaald jaar en gebied,

zowel terreineigenaren, lokale overheden als bewoners warm te krijgen voor een grootschalige bestrijdingsactie. Professionele bestrijding zou hierbij hand in hand kunnen gaan met vrijwilligerswerk door lokale verenigingen (IVN, scouting, mountainbikeverenigingen etc). De overheid zal, na de grote subsidieprogramma's in de jaren tachtig, niet happig zijn om de prunusbestrijding weer grootschalig te gaan subsidiëren. Maar wellicht zijn ze wel bereid om de coördinatie van zo'n actie financieel te ondersteunen. Als zo'n gecoördineerde, grootschalige bestrijdingsactie zou lukken, kan de prunus een gevoelige klap toegebracht worden, maar de grote vraag blijft natuurlijk of zo'n actie ook daadwerkelijk kans van slagen heeft.

Dit artikel is gebaseerd op literatuuronderzoek en interviews van Wineke Straatsma in het kader van een stage bij Stichting Probos. ●

Wineke Straatsma deed een stage bij Stichting Probos, Patrick Jansen is directeur van deze stichting.

Tabel 2 Kosten prunusbestrijding op basis van normen Staatsbosbeheer. De bedragen zijn zonder 20% overheadkosten. Het gehanteerde uurloon is € 26,33.

Activiteit	Normbepalende omstandigheden	Uren	Begrotingsnorm		
Afzetten en insmeren prunus	1 of meerstammig: hoogte > 1,00 m, stobdiameter is > 1 cm, glyfosaat 5%-oplossing, bedekkingsgraad:				
	0-5 %	< 500 st/ha	0.1 l/ha	3 u/ha	€ 169 /ha
	5-25 %	< 1500 st/ha	0.4 l/ha	5 u/ha	€ 287 /ha
	25-50 %	< 3000 st/ha	0.9 l/ha	8 u/ha	€ 464 /ha
	50-75 %	< 5000 st/ha	1.5 l/ha	12 u/ha	€ 698 /ha
75-100 %	< 7000 st/ha	2.0 l/ha	15 u/ha	€ 862 /ha	
Plukken/rooien prunus	1-stammig: hoogte 0.5 - 1.0 m rooien met en zonder prunustrekker.				
	bedekkingsgraad: 0- 5% en	< 500 st/ha		1,5 u/ha	€ 40 /ha
	5- 25% en	< 1500 st/ha		5 u/ha	€ 133 /ha
	25-50% en	< 6000 st/ha		17 u/ha	€ 452 /ha
	50-75% en	< 20000 st/ha		45 u/ha	€ 1197 /ha
75-100% en	< 30000 st/ha		70 u/ha	€ 1862 /ha	
Prunus uittrekken met paard.	Struiken met diameter < 5cm en hoogte 1,5 - 3 m.				
	bedekkingsgraad: 0-5 %			10*	€ 162
	5-25 %			24*	€ 390
	25-50 %			50*	€ 813
	50-75 %			80*	€ 1300
75-100 %			100*	€ 1625	

